

ISTORIE

STADIUL ACTUAL AL CERCETĂRILOR PRIVIND LOCALIZAREA VICINEI

Vicina, important centru comercial genovez la Dunăre, cetate și arhiepiscopie, a trezit de-a lungul timpului interesul istoriografiei românești, prin multiplele aspecte de istorie politică, economică și ecleziastică pe care le implică evoluția sa de-a lungul secolelor. Problema localizării ei constituie de mai bine de un secol o controversă științifică și încă nu s-a ajuns la un consens în privința ei. Istoriografia referitoare la acest aspect este deosebit de vastă¹. Nu există așezare arheologică mai importantă pe ultima porțiune a Dunării inferioare care să nu fi fost propusă drept sediu al Vicinei. Rând pe rând cercetătorii au identificat

¹ Ion Barnea, Ștefan Ștefănescu, *Din istoria Dobrogei*, vol. III, Editura Academiei, București, 1971, p. 163-164; N. Bănescu, *Vechi legături ale țărilor noastre cu genovezii*, în vol. *Închinare lui Nicolae Iorga*, Cluj, 1930, p. 32-37; Idem, *Les duchés byzantins de Paristrion (Paradounavon) et de Bulgarie*, București, 1946; Gheorghe I. Brătianu, *Vicina. Contribution a l'histoire de la domination byzantine et du commerce genois en Dobrougea*, în *Bulletin de la Section Historique de l'Academie Roumaine*, X, 1923, p. 113-190; Idem, *Recherches sur Vicina et Cetatea Albă*, București, 1935; Idem, *Nouvelles contributions a l'histoire de la Dobrougea au Moyen Age*, în *Revue historique du Sud-Est européen*, XXI, 1944, p. 77-80; Idem, *Vicina II. Nouvelles recherches sur l'histoire de la toponimie medievale du litoral roumain de la Mer Noire. A propoe de "Miscellanees" de M. J. Bromberg*, în *Revue historique de Sud-Est européen*, XIX, nr. 1, 1942, p. 133-175; Idem, *Les Roumains aux bouches du Danube a l'epoque des premiers Paleologues*, în *Revue historique de Sud-Est européen*, XXII, 1945, p. 199-203; R. Ciobanu, *Genovezii și rolul lor în Dobrogea în secolul al XIV-lea, în Pontica*, 2, 1969, p. 401-413; Idem, *Aspecte ale civilizației portuare în Dobrogea la sfârșitul secolului al XIII-lea și în secolul al XIV-lea, în Pontica*, 3, 1970, p. 297-329; C. Cihodaru, *Litoralul de apus al Mării Negre și cursul inferior al Dunării în cartografia medievală (sec. XII-XIV)*, în *Studii. Revistă de istorie*, XXI, nr. 2, 1968, p. 217; A. Decei, *O nouă încercare de a localiza orașul Vicina*, în *Studii. Revistă de istorie*, XXVI, nr. 4, 1973, p. 846-849; Petre Diaconu, *Despre localizarea Vicinei*, în *Pontica*, 3, 1970, p. 275-295; Ion Dumitriu-Snagov, *Țările Române în secolul al XIV-lea – Codex Latinus Parisinus*, București, 1979, p. 86, 87, 200; Constantin C. Giurescu, *Pentru descoperirea Vicinei*, în *Revista istorică română*, XI-XII, 1941-1942, p. 530-531; Idem, *Întemeierea mitropoliei Ungrovlahiei*, în *Biserica Ortodoxă Română*, LXXVII, nr. 7-10, 1959, p. 673-679; Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. I, București, 1974, p. 134, 136, 139, 226, 228-229, 234-235, 243; N. Grămadă, *Vicina. Izvoare cartografice. Originea numelui. Identificarea orașului*, în *Codrul Cosminului*, I, 1924, p. 437-549; Octavian Iliescu, *Cu privire la o hartă parțială a sud-estului Europei datând din preajma bătăliei de la Nicopole*, în *Studii și materiale de istorie medie*, IX, 1978, p. 193-197 + II pl.; N. Iorga, *Chilia și Cetatea Albă*, București, 1899, p. 47-48; Idem, *Istoria bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, București, 1929, p. 29-30; Idem, *Istoria românilor*, vol. III, București, 1937, p. 69; Mircea Leria, *Și dacă totuși e ... Vicina*, în *România literară*, V, nr. 33, 1972, p. 27; Idem, *În legătură cu ipoteza Vicina - Somova. Câteva observații pe marginea unor fotograme ale zonei Somova*, în *Biserica Ortodoxă Română*, XLI, nr. 3-5, 1973, p. 409-447; Petre Șt. Năsturel, *Așezarea orașului Vicina și țărmul de apus al Mării Negre în lumina unui portulan grec*, în *Studii și cercetări de istorie veche*, VIII, nr. 1-6, 1957, p. 205-305; M. Popescu Spineni, *România în istoria cartografică până la 1600*, vol. I, București, 1938, p. 429-440; Adrian Rădulescu, Ion Bitoleanu, *Istoria românilor dintre Dunăre și Mare - Dobrogea*, București, 1979, p. 165, 166, 171, 172, 175, 176, 177, 179; Ion Rămureanu, *Mitropolia Vicinei și rolul ei în păstrarea ortodoxiei în ținuturile românești*, în vol. *De la Dunăre la Mare. Monografia Episcopiei Dunărea de Jos*, Galați, 1979, p. 149-169.

Vicina cu Măcin², apoi Isaccea³, Niculițel⁴, Mahmudia⁵, Păcuiul lui Soare⁶, Hârșova, Capidava, Cernavodă⁷, sau Somova⁸.

Prima menționare scrisă a localității Vicina apare în binecunoscuta lucrare *Alexiada*, a Annei Comnena⁹. Autoarea, referindu-se la luptele bizantino-pecenege desfășurate în nord-estul Bulgariei și în sudul Dobrogei către sfârșitul secolului al XI-lea, amintește și numele unor conducători pecenegi. Ea notează că primul dintre aceștia, Tatos (Halis) stapânea Silistra, iar ceilalți, adică Sestav și Saccea, "*Vicina și celelalte* [localități - n. n.]". Rezultă de aici că Vicina avea o poziție privilegiată precum și o importanță deosebită în arealul în care era așezată, dată fiind alegerea ei drept reședință a unui șef cuman.

Atestarea cartografică cea mai veche a Vicinei - sub numele de DISINA - se găsește în portulanul din anul 1154 și îi aparține geografului arab Idrisi, care o localizează la "*patru zile de mers de la Derista* [Silistra] și la o distanță de 40 de mile de mare"¹⁰.

Ultimele mențiuni certe despre Vicina datează din prima jumătate a secolului al XV-lea¹¹.

Perioada de maximă înflorire a Vicinei se plasează între a doua jumătate a secolului al XIII-lea și primele două, trei decenii ale veacului următor. În acest interval cronologic, Vicina a fost cel mai important centru comercial de la Dunărea de Jos. Tot acum ea va fi și sediul unei mitropolii, care a ființat până în preajma anului 1359.

În jurul primei localizări cartografice a Vicinei s-au manifestat în istoriografia românească opinii vizibil diferențiate. Problema în discuție prezintă două puncte de vedere: unul îi aparține istoricului Petre Diaconu¹², care susține că DISINA din geografia lui Idrisi nu este nicidecum Vicina dunăreană ci o altă localitate, care, deocamdată, nu poate fi identificată¹³. Autorul afirmă că cealaltă variantă a localizării Vicinei, susținută de alți istorici, ar fi fost inspirată de geografia lui Idrisi în traducerea lui W. Tomaschek. Istoricul vienez a considerat că Disina este de fapt Vicina și că ea se află situată în aval de *Capidava*, mai exact la Măcin¹⁴. P. Diaconu, apelând însă la geografia lui Idrisi în traducerea lui B. Nedkov¹⁵, ajunge la concluzia că Disina nu era pe Dunăre, la gurile fluviului, și implicit nu se poate identifica cu Vicina.

O altă părere a lui P. Diaconu, diferită în raport cu cea a altor istorici care au abordat acest subiect, susține că deși în istoriografia românească s-a impus ipoteza conform căreia Vicina ar fi localizată la gurile Deltei¹⁶, mult mai pertinentă s-ar dovedi identificarea acesteia cu localitatea Păcuiul lui Soare, în apropiere de Silistra¹⁷. Pornind de la această opinie, vom expune în continuare argumentele și contraargumentele privitoare la această localizare.

² W. Tomaschek, apud P. Diaconu, *Despre localizarea Vicinei*, în *Pontica*, 3, 1970, p. 278; V. Ciocâltan, *Localizarea Vicinei*, lucrare prezentată în cadrul "Colocviilor Filologice Gălățene", Facultatea de Litere, Istorie și Teologie a Universității "Dunărea de Jos" din Galați, 26 octombrie 2001.

³ a) N. Bănescu apud P. Diaconu, *op.cit.*, p. 276. b) N. Grămadă, *op. cit.*, p. 437-549. c) Constantin C. Giurescu, *op. cit.*, p. 530-531.

⁴ C. Brătescu, *Dobrogea în secolul al XII-lea. Bergean, Paristrion*, în *Analele Dobrogei*, I, 1920, p. 30.

⁵ Gh. I. Brătianu, *Recherches sûr Vicina et Cetatea Albă*, București, 1935, p. 69, 91.

⁶ P. Diaconu, *op.cit.*, p. 276.

⁷ Elisaveta Todorova, apud P. Diaconu, *Iarăși despre localizarea Vicinei*, în *Revista de istorie*, 34, nr. 12, 1981, p. 2311, nota 5.

⁸ Mircea Lerian, *op.cit.*, p. 27.

⁹ Anna Comnena, *Alexiada*, apud P. Diaconu, *Despre localizarea Vicinei*, p. 275.

¹⁰ N. Bănescu, *op.cit.*, p. 34-35.

¹¹ S. Baraschi, *Izvoare scrise privind așezările dobrogene de pe malul Dunării în secolele XI-XIV*, în *Revista de istorie*, 34, nr. 2, 1981, p. 335.

¹² P. Diaconu, *Despre localizarea Vicinei*, p. 278.

¹³ *Ibidem*, p. 280, nota 31.

¹⁴ *Ibidem*, p. 278.

¹⁵ *Ibidem*, p. 279, nota 28.

¹⁶ N. Grămadă, *op. cit.*, p. 437-459.

¹⁷ P. Diaconu, *Despre localizarea Vicinei*, p. 287.

Așezarea de la Păcuiul lui Soare se găsește pe o insulă, asemeni Vicinei de odinioară, iar situația arheologică verificată în teren corespunde etapelor de dezvoltare ale Vicinei medievale. Știrea din cronica Annei Comnena, potrivit căreia Vicina era cunoscută în secolul al XI-lea, este confirmată de cercetările arheologice de la Păcuiul lui Soare. Așezarea de aici era în veacul al XI-lea una dintre cele mai importante de la Dunărea de Jos¹⁸.

O obiecție serioasă asupra acestei ipoteze a fost adusă de Marcu Botzan¹⁹, care remarcă distanța mare între Vicina, ipotetic plasată la Păcuiul lui Soare, și litoralul Mării Negre. De asemenea, un alt contraargument a fost adus de I. Dumitriu-Snagov, care a determinat cu ajutorul a două hărți italiene renaștentiste poziția orașului Vicina pe malul drept al Dunării, în amonte de intrarea în Deltă, pe o insulă fortificată²⁰. Un raționament logic ar sugera ipoteza conform căreia Vicina trebuia să se fi găsit imediat în amonte de începerea Deltei. Dovada în acest sens a fost adusă de P. St. Năsturel, într-un articol publicat în anul 1987²¹, unde analizează un contract genovez încheiat la Chilia, la 18 octombrie 1230. Prin acest contract, Georgio Gingembo de Savona se angaja să schimbe la Pera o sumă de bani, după ce urma să treacă cu o navă prin Vicina spre a încărca grâu. Ținând cont de anotimp, rezultă că Vicina nu putea fi prea departe de Chilia, deci în nici un caz la Păcuiul lui Soare. Dacă Vicina s-ar fi aflat în locul celei din urmă localități, ar fi însemnat că nava ar fi sosit la destinație în circa 3-5 săptămâni, având în vedere distanța care trebuia parcursă (350 km). Urma ca drumul spre Pera să înceapă cam pe la mijlocul lui decembrie. Cunoaștem, însă, că navigația pe Dunăre și pe Marea Neagră devenea periculoasă după debutul lunii noiembrie.

Un alt contraargument este oferit de o listă a mănăstirilor din Vicariatul Tartariei Aquilonare, datată în intervalul cronologic 1314-1330, care menționează: "Vicina iuxta danubin"²², întărind afirmația conform căreia Vicina se găsea "lângă Dunăre" înainte de gura fluviului²³. De asemenea, se confirmă inexactitatea cifrei de 200 mile, înscrisă în portulanul pisan prezentat de E. Todorova²⁴, susținută de P. Diaconu²⁵. Marcu Botzan afirmă, în urma unor calcule riguroase, că până la Păcuiul lui Soare sunt 292 mile și nu doar 200.

Revenind la opinia potrivit căreia Vicina s-ar afla la gurile Dunării, enumerăm în continuare soluțiile propuse de-a lungul timpului.

Vienezul Tomaschek²⁶, pe baza informațiilor din geografia lui Idrisi, localiza Disina [Vicina] în aval de Capidava, mai exact la Măcin. Nu există însă dovezi arheologice în acest sens. Identificarea Vicinei cu Măcinul este susținută însă de multiple mărturii lingvistice. Istoricul Virgil Ciocâltan²⁷ susține că în limba cumană (limba tătarilor dobrogeni de astăzi) consoanele *v*, *p*, s-au transformat de-a lungul timpului în *m*. Luând spre exemplu cazul Panagalia => Pangalia => Mangalia, acesta menționează că în secolul al XVIII-lea este atestat numele unei localități, "Mecena", care nu este altceva decât Măcinul de astăzi. În plus, având în vedere menționarea încă din veacul al XIV-lea a "*insulei Vicinei*" în documentele franciscane²⁸, în anul 1912 s-a urmărit o investigație periegetică a zonei Măcinului. Din acea perioadă există o mărturie locală care menționează că în fața orașului era o peninsulă

¹⁸ *Ibidem*, p. 290, nota 57.

¹⁹ M. Botzan, *Pour localizer Vicina: Histoire et milieu géographique*, în *Revue des Etudes Sud-Est Européen*, XXX, nr. 1-2, 1992, p. 61-73.

²⁰ I. Dumitriu - Snagov, *Borgiana V și Borgiana VIII. Două hărți italiene din Renaștere și localizarea Vicinei pe Dunăre*, în *Revista de istorie*, XXXII, nr. 10, 1979.

²¹ P. St. Năsturel, apud M. Botzan, *op. cit.*, p. 64.

²² C. Andreescu, *Așezări franciscane la Dunăre și Marea Neagră în secolele XIII-XIV*, în *Cercetări istorice*, VIII-IX, 1932-1933, nr. 2, p. 157.

²³ *Ibidem*, p. 160, nota 6.

²⁴ M. Botzan, *op. cit.*, p. 65.

²⁵ P. Diaconu, *Iarși despre localizarea Vicinei*, p. 2311.

²⁶ *Idem*, *Despre localizarea Vicinei*, p. 278.

²⁷ V. Ciocâltan, *op. cit.*

²⁸ S. Baraschi, *op. cit.*, p. 334.

despărțită de țărmul dobrogean prin două ziduri. Astăzi această zonă se numește „La Cetățuie”.

O altă dovadă în privința susținerii localizării Vicinei la Măcin pornește de la constatarea că imediat ce Vicina decade, în a doua jumătate a secolului al XIV-lea, în izvoare apare menționată Brăila, ca centru urban de importanță, în apropierea ei. Se pare că aceasta a preluat funcția Vicinei insulare.

N. Iorga plasa orașul Vicina între Isaccea și Tulcea²⁹ iar C. Brătescu³⁰ îl localizează la Niculițel. Cea din urmă localizare este foarte puțin plauzibilă deoarece știm că Vicina era port dunărean iar Niculițelul se află la o distanță de circa 10 km de Dunăre.

Ipoteza privind localizarea Vicinei la Isaccea a fost susținută de un număr mai mare de istorici: N. Bănescu³¹, N. Grămadă³², Constantin C. Giurescu³³, Al. Filipescu³⁴. O probă solidă în acest sens este situarea strategică a orașului Isaccea, la întretăierea Dunării, a Dobrogei și a Bugeacului și implicit a marilor drumuri comerciale din secolele XIII-XV.

Împotriva acestei localizări poate fi adusă informația lui C. Cihodaru³⁵, potrivit căruia într-un izvor turc Isaccea și Vicina sunt menționate în același timp, ceea ce exclude identificarea lor drept unică localitate.

C. Cihodaru³⁶ și P. Șt. Năsturel³⁷ susțin localizarea Vicinei lângă Isaccea, pe insula din apropierea ei și anume la Noviodunum. Argumentele care ar confirma această ipoteză sunt următoarele: numele Vicina se pare că înseamnă „*vecin, localitatea din vecinătate*”; s-ar putea ca la început Ditzina din *Geografia* lui Idrisi să fi existat pe locul cetății Noviodunum, iar genovezii să-și fi așezat un emporium în vecinătate; apoi numele acestui emporiu ar putea fi o interpretare greșită a numelui Ditzina și astfel ar fi rezultat Vicina. Dezvoltarea acestui emporiu ar fi impus în izvoarele bizantine noul nume de Vicina. În plus, în fața vechiului Noviodunum s-au găsit urme ale unei locuiri antice³⁸.

Gheorghe I. Brătianu a localizat Vicina pe locul actualei localități Mahmudia³⁹. Această localitate apărea pe o hartă întocmită de austrieci în timpul Congresului de la Viena cu numele de Betesina, pe care Brătianu l-a identificat ca fiind o deformare a numelui Vicina. La o analiză mai atentă se constată că, de fapt, este vorba despre actuala localitate Beștepe. Această denumire provine din limba turcă și înseamnă „Cinci Dealuri”. Aceste „Cinci Dealuri” se găsesc și astăzi în fața localității Mahmudia.

O opinie deosebită aparține lui Marcu Botzan⁴⁰, care localizează Vicina undeva în Cotul Dunării, anume sub ape, lângă Cotul Pisicii, în directă legătură cu vechea cetate Dinogetia. Această localizare este susținută de marile transformări hidrografice care au avut loc în zonă. În plus, regiunea de la Cotul Dunării, între Brăila și Isaccea, ar corespunde locului de întâlnire al rutelor comerciale sosind din Muntenia și Transilvania (cu prelungire spre Occidentul Europei), din Moldova și Basarabia (cu prelungiri în Polonia spre Baltica și din nordul Mării Negre spre Orient) și din Dobrogea cu extensiune spre sud, spre Balcani. Un alt fapt remarcabil pentru evoluția acestei zone este că între dispariția Dinogetiei în a doua jumătate a secolului al XII-lea și atestarea istorică a Brăilei, la mijlocul secolului al XIV-lea, precum și a Galaților, la mijlocul secolului al XV-lea, se găsește perfect încadrată cronologia

²⁹ N. Iorga, *Istoria bisericii românești*, vol. II, București, 1929, p. 29.

³⁰ C. Brătescu, *op. cit.*, p. 30.

³¹ N. Bănescu, apud P. Diaconu, *Despre localizarea Vicinei*, p. 276.

³² N. Grămadă, *op. cit.*, p. 458.

³³ Constantin C. Giurescu, *op. cit.*, p. 682.

³⁴ Al. Filipescu, apud P. Diaconu, *Despre localizarea Vicinei*, p. 276.

³⁵ C. Cihodaru, *op. cit.*, p. 229, nota 92.

³⁶ *Ibidem*, p. 217.

³⁷ Petre Șt. Năsturel, *op. cit.*, p. 300.

³⁸ R. Vulpe, *Histoire ancienne de la Dobroudja*, București, 1938, planșa XLVII.

³⁹ Gh. I. Brătianu, *Recherches sur Vicina*, p. 69, 91.

⁴⁰ M. Botzan, *op. cit.*, p. 866.

existenței Vicinei. Prima menționare a acesteia este spre sfârșitul secolului al XI-lea iar ultimele provin de la mijlocul secolului al XV-lea. Astfel, continuitatea unui puternic centru comercial reprezentat de un oraș port a fost asigurată în centrul unui nod de comunicații și de interferențe economice.

Dată fiind multitudinea de teorii relative la localizarea Vicinei, este dificil să fie acceptată drept definitivă vreuna dintre ipotezele amintite, mai ales în lipsa unor argumente arheologice și documentare concludente. Pot fi însă privilegiate îndeosebi opiniile a căror construcție pornește de la elemente și indicii susținute de logica evoluției istorice, economice și politice a arealului de la Dunărea de Jos în veacurile XII-XV.

SILVIA LAZĂR
Universitatea "Dunărea de Jos"
Galați

THE PRESENT STAGE OF THE INVESTIGATIONS AS FOR POSITIONING OF VICINA

SUMMARY

The problem concerning the positioning of Vicina kept alive a rich historiography in the course of time. Vicina was identified in turn with Măcin, Isaccea, Niculițel, Mahmudia, the Sun's Păcui, Hârșova, Capidava, Cernavodă, Somova. Because of the many theories about this problem, no one can positively choose one or the other, considering the lack of evident archaeological and documentary proofs. On the basis of the existing data there can be identified elements and signs based especially on the logic of historical, economic and political evolution of the region from the Down Danube in the 12th and 15th centuries.